

УДК 323.15

Лазарович М. В., Тернопільський національний
економічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

З'ясовано основні теоретико-методологічні засади вивчення етніонаціональної політики як сфери суспільно-політичних взаємовідносин між державою та етнічними спільнотами. Визначено сутність понять «меншина», «етнічна меншина», «національна меншина», «етніонаціональна меншина», «етнополітика». Зроблено висновок, що держава зобов'язана забезпечувати умови для реалізації всіма народами-етносами країни загальнолюдських і етніонаціональних прав.

Перш ніж удатися до політико-правового аналізу забезпечення прав національних меншин, важливо визначити сутність самого поняття «меншина». Першими його природу ще в 1920–1930-х рр. почали з'ясовувати соціологи, етнологи і певною мірою антропологи.

Предметніше розробленням наукової концепції меншин займалися дослідники середини – другої половини ХХ ст. Серед них американські соціологи С. Веглі, Л. Вірт, М. Харріс, Р. Шермерхорн, голландський соціолог Г. ван Амерсфорт. Зокрема, Л. Вірт поняття «меншина» визначив так: «Група людей, яка на підставі своїх фізичних чи то культурних характеристик відрізняється від інших у суспільстві проживання відмінним й нерівноправним ставленням до себе, й яка вважає себе об'єктом колективної дискримінації» [6, с. 14]. С. Веглі та М. Харріс вважали, що меншину можна визначити за такими показниками: 1) меншини є підпорядкованими сегментами комплексних державних суспільств; 2) меншинам властиві специфічні або культурні риси, які з позицій домінуючих сегментів вважаються такими, що заслуговують на меншу увагу; 3) меншини – це самосвідомі спільноти, об'єднані специфічними рисами, що властиві їхнім членам; 4) членство в меншинах визначається походженням; 5) члени меншин прагнуть (унаслідок свідомого вибору чи необхідності) до шлюбів усередині своєї групи. Р. Шермерхорн у своїй відомій книзі «Компаративні етнічні відносини», поряд з іншими атрибутами меншини, про які згадували його попередники, підкреслив ще одну її характеристику, а саме те, що вона представляє меншу половину населення того чи іншого суспільства. Г. ван Амерсфорт звернув увагу на такі властивос-

ті меншини: вона є перманентним колективом населення держави, кількісний склад (мається на увазі невеликий) виключає меншину з ефективної участі у політичних процесах, меншина перебуває у занедбаній позиції [6, с. 14–15]. У подібному ключі феномен меншини характеризували також інші дослідники.

Офіційним документом, що запровадив поняття меншини, став Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. [16, с. 26]. У ст. 27 він проголосив принцип, згідно з яким «...у тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншості, особам, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою» [18]. Отже, документом гарантовано право меншин на їхню національну, етнічну, релігійну або мовну самобутність або самобутність за сукупністю цих ознак і право на збереження особливостей [21], які вони хотіли б розвивати.

Однак у повному обсязі права меншин набули юридичного закріплення в Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, прийнятій резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 р. [4]. Вона стала першим спеціальним міжнародно-правовим актом, присвяченим визначенню та регламентації прав меншин [16, с. 26]. Незважаючи на свій незначний обсяг – усього 9 статей, Декларація детально закріплює і врегульовує права національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, а також обов'язки держави, на території якої вони проживають або громадянами якої вони є, щодо їхнього захисту, забезпечення і заохочення до створення умов для розвитку самобутності.

Порівнюючи текст Декларації з Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, юристи-міжнародники зазначають, що перша чіткіше формулює вимогу про позитивні дії щодо реалізації прав меншин [16, с. 26]. Якщо в ст. 27 Пакту йдеться про те, що представникам меншин «не може бути відмовлено в праві...», то в ст. 2 Декларації використано формулювання, згідно з яким вони «мають право...» [4; 18]. Таким чином, її положення виходять за рамки невтручання держави в життя етнічних спільнот, а дефініція «вільно та без втручання чи дискримінації у будь-якій формі» [4] вимагає від держави створення і забезпечення умов, що не допускають обмежень з боку приватних чи посадових осіб, державних інститутів і громадських організацій, а також суспільства загалом.

Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин дала поштовх до розроблення і прийняття аналогічних трансрегіональних чи континентальних міжнародних правових актів. У Європі робота над цією проблематикою просунулася далі, ніж в інших частинах світу. Паралельно з підготовкою тексту Декларації в рамках ООН в 1989 р. було ухвалено Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасників Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ; з 1995 р. – Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)), який надав меншинам широкі права. Їх було знову підтверджено на зустрічі представників держав-учасниць НБСЄ в Копенгагені в 1990 р. і на Женевській зустрічі експертів у 1991 р. Проблему національних меншин було порушено також у Паризькій хартії для нової Європи, підписаної главами держав-учасниць НБСЄ в листопаді 1990 р., в якій було висловлено рішучість заохочувати їхні права. У тому самому році Європейська комісія зі законодавчого забезпечення демократії, створена Комітетом міністрів Ради Європи, склала перелік прав меншин [16, с. 27].

Положення означених міжнародних правових актів набули розвитку і систематизованого закріплення в Рамковій конвенції про захист національних меншин, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи на сесії в Страсбурзі 1 лютого 1995 р. [24]. Це перший зобов'язальний багатосторонній документ, що на сьогодні є найповнішим з усіх міжнародних актів у галузі прав меншин. Держави, котрі ратифікували Рамкову конвенцію, зобов'язані узгодити своє національне законодавство, а також адміністративну та юридичну практику відповідно до її положень.

Україна підписала Рамкову конвенцію 15 вересня 1995 р. і надала їй чинності відповідно до Закону № 703/97-ВР від 9 грудня 1997 р. [12]. Однак, маючи великий досвід забезпечення прав національних меншин, зокрема під час Української революції 1917–1921 рр., наша держава послідовно втілює принципи міжетнічного порозуміння з часу проголошення незалежності. Передусім ідеться про створення відповідної законодавчої бази України, котра б відображала концептуальні засади державної етнополітики.

Ще в серпні 1991 р. було ухвалено Постанову Президії Верховної Ради України «Про Звернення Президії Верховної Ради України до громадян України всіх національностей» [22], у жовтні того самого року – Закон про громадянство України [7] (Закон утратив чинність на підставі однойменного Закону [8] від 18 січня 2001 р.), в листопаді – Декларацію прав національностей України [3], в червні 1992 р. – Закон

про національні меншини в Україні [9], в лютому 1994 р. – Закон про правовий статус іноземців [10] (Закон утратив чинність на підставі Закону про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [11] від 22 вересня 2011 р.) та ін. Квінтесенція цих документів знайшла відображення в Конституції України, в статті 11 якої зазначено: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [13]. Водночас, відповідно до статті 1 Закону про національні меншини [9], всі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах. При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід'ємною частиною загальноновизнаних прав людини.

Ще одним перспективним документом, спрямованим на створення умов для гармонійного розвитку і консолідації всіх етнічних складових українського суспільства, має стати Концепція державної етнонаціональної політики України. Відповідний законопроект ще 29 лютого 2012 р. [14; 23; 27] схвалив Кабінет Міністрів України.

Необхідність захищати права національних меншин від можливих утисків з боку домінуючої більшості активізувала дослідження проблеми визначення меншини, з'ясування питань, що вона собою являє, ким визначається ця меншість, хто може користуватися правами меншин. Ці питання та можливі відповіді на них були предметом низки досліджень, підготовлених експертами, і тривалих дебатів у ході багатьох форумів, на яких обговорювали проблеми захисту меншин. Проте остаточних відповідей на ці запитання не отримали. Крім того, незважаючи на важливість досліджуваної проблеми, не вдалося ухвалити загальне визначення поняття «меншина», яке б задовольнило зацікавлені сторони.

Складність пошуку прийняттого визначення полягало в різноманітності ситуацій, пов'язаних з існуванням меншин. Зокрема, деякі з них живуть компактно в строго визначених районах окремо від основної частини населення, інші – розкидані по території країни. В одних меншин добре розвинене почуття колективної самобутності, підкріплене історією, яка живе в пам'яті або зафіксована на папері, в той час як інші зберегли лише розпливчате уявлення про свою спільну спадщину. В деяких випадках меншини користувалися й користуються значним ступенем автономії. В інших випадках автономія або самоврядування не мають якихось історичних коренів. Деякі групи меншин, можливо, потребують більшого захисту, оскільки порівняно з іншими меншинами вони триваліший час проживають

у відповідній країні або мають сильніше прагнення до зміцнення своєї самобутності [25]. Разом із цим, як зазначають дослідники, відсутність узгодженого визначення не перешкоджало процесові розроблення нових стандартів і діяльності щодо заохочення прав меншин.

Позитивним результатом проведеної роботи стало те, що вдалося виявити низку особливостей національних меншостей, котрі дають змогу охопити більшу частину ситуацій, пов'язаних із меншинами. З огляду на це, у документах ООН та інших міжнародних організацій виділяють ключові ознаки, завдяки яким меншина виступає суб'єктом міжнародного права. За основу вироблення позиції ООН стосовно меншин було взято тлумачення, запропоноване 1977 р. членом Підкомісії у справах запобігання дискримінації і захисту меншин Комісії з прав людини ООН Ф. Капоторті. «Меншини – це у порівнянні з рештою населення держави менша за чисельністю частина, яка не займає панівного становища і члени якої – громадяни цієї держави – володіють з етнічної, і релігійної чи мовної точок зору характеристиками, які відрізняються від характеристик іншої частини населення, і виявляють (навіть якщо й опосередковано) почуття солідарності з метою збереження своєї культури, своїх традицій, релігії або мови» [20, с. 188–189]. Отже, меншина – це група людей, для якої характерними є такі ознаки: 1) вона кількісно менша, ніж інша частина населення держави, що становить більшість; 2) не перебуває у панівному становищі; 3) складається з громадян даної держави; 4) володіє етнічними (національними), релігійними, культурними, мовними рисами, відмінними від відповідних рис іншої частини населення; 5) виявляє почуття солідарності, спрямоване на збереження своєї культурної традиції, релігії і мови [1, с. 189].

Крім зазначеного, важливим є положення про те, що наявність національних, культурних, мовних і релігійних ознак групи не обов'язково підтверджує існування меншини, оскільки з точки зору міжнародного права рішення про визнання меншинами груп на території кожної держави залишається за державою. Тобто меншини існують лише там, де їх наявність визнано державою [5, с. 82–83], в іншому випадку міжнародно-правовий захист меншин буде значно ускладнено.

Кожен із типів меншин – від релігійних, расових до тих, які визначають за характером їхньої поведінки, – поряд із загальними для всіх властивостями, має специфічні риси, зумовлені їхнім походженням чи демографічно-соціальним статусом [6, с. 16]. Специфіка понять «етнічна меншина» і «національна меншина» пов'язані з особливостями походження від таких суспільних феноменів, як етнос і нація.

Якщо етноси як форма існування соціуму формувалися в глибині віків, то нації, за твердженням фахівців, – значно пізніше: на думку Е. Сміта – в середньовіччі, Г. Геллера – у XVIII ст., українських дослідників – у другій половині XVII – XVIII ст. Серед основних якісних характеристик етносу – мова, специфічні елементи матеріальної та духовної культури (звичаї, обряди, норми поведінки), релігія, самосвідомість. Важливим моментом у диференціації понять «етнос» та «нація» є те, що перший може існувати і компактно (в межах однієї території), і дисперсно, розсіяно на різних територіях [6, с. 17], тобто розрізнені групи етносу тривалий час можуть зберігати основні якісні характеристики.

Щодо поняття «нація», то є безліч найрізноманітніших дефініцій, що характеризують її зміст, але досі нема жодної, яка була б визнана науково загальноприйнятною. Першу спробу систематизації об'єктивних ознак нації ще в середині XIX ст. зробив видатний італійський націолог, професор Туринського університету С. Манчіні. Він навів такі основні зовнішні ознаки нації: 1) спільна територія; 2) спільне походження; 3) спільна мова; 4) спільні звичаї й побут; 5) спільні переживання; спільна історична минувшина; 6) спільне законодавство та спільна релігія. Разом із цим, Манчіні мусив визнати, що згаданих об'єктивних ознак недостатньо для утворення нації, оскільки не лише окремо, а й разом узяті вони були «немов мертвою матерією, хоч і життєздатною, але без подиху життя». Цим подихом, що оживив націю, стала національна свідомість, тобто «почування, яке вона витворює із самої себе та яке дає їй змогу утримуватися назовні і виявлюватися всередині» [2, с. 177–178].

Загалом у поглядах дослідників на зміст поняття «нація» є значні відмінності, котрі можна об'єднати у дві групи. Перша представляє ті, що дають змогу трактувати «націю» як людську спільноту, яка базується на культурних, психологічних характеристиках, і для якої обов'язковим є спільна свідомість, за основу котрої взято спільне походження. Для цієї спільності однією з основних ознак є те, що вона існує в межах однієї території, тобто спільна територія виступає тут найпершим необхідним атрибутом. Друга група відмінностей дає змогу трактувати націю як державу [6, с. 17–18].

Незважаючи на те, що етимологічно зміст слів «етнос» і «нація» збігається – «ethnos» по-грецьки і «natio» по-латині означають «народ» [26, с. 436, 665], сучасні дослідники не ототожнюють ці дефініції. Під етносом нині розуміють історично сформовану стійку спільність людей, яка володіє сукупністю ідентифікаційних ознак, самосвідомістю і самоназвою. Термін «нація», котрий вживали в Новий час

для позначення сукупності громадян держави, на відміну від підданих самовладного короля, згодом набув також етнічної забарвленості, але жодна з концепцій нації не стала загальноприйнятною. Досі в західній (насамперед в англійській та французькій) літературі й практиці категорії нації і національності застосовують більше в політико-правовому, ніж етнічному значенні. Істотною мірою під впливом таких країн, як США, Великобританія, Франція, що стояли біля витоків ООН, а нині займають провідні позиції в світі, у міжнародно-правових документах (і в самій назві ООН) слово «нація» вживається у значенні «держава». Натомість у науці й повсякденному побуті Німеччини, Росії, України та інших пострадянських держав запанувало поняття нації як типу етносу. З огляду на це дослідники підкреслюють різницю між «нацією-державою» (співгромадянством) і «нацією-етносом» (етнонацією): якщо перша охоплює сукупність громадян однієї держави, незалежно від походження, то друга – людей одного етнічного походження, незалежно від громадянства [28, с. 17–18].

Логічними є міркування тих науковців, котрі визначають націю як ступінь розвитку етносу й суспільства, як етнічний колектив, що усвідомлює свою природно-історичну спільність і організований у формі національної держави [15, с. 34]. Групи з відмінною етнічною ідентичністю в межах утворюваних національних держав і становлять етнонаціональні меншини.

Як і етнос та нація, похідні від них поняття «етнічна меншина» і «національна меншина» близькі за змістом. Нема чіткого розмежування між ними й у міжнародному праві. Аналіз різних джерел дає підстави визначити їхню спорідненість, а не тотожність. Етнічну меншину можна розглядати як самоусвідомлювану групу громадян держави, яка є кількісною меншістю, членам якої притаманні спільність походження й етнокультурних характеристик, відмінних від домінуючої етнічної спільноти, непанівне становище у суспільстві, колективна воля до виживання і прагнення до рівності з більшістю населення. Національна меншина виступає тією групою, яка формується і на базі ознак етнічної меншини, й водночас на основі певних політичних характеристик. Тобто національна меншина – це етнічна меншина у поліетнічному суспільстві, яка перебуває на стадії політизації, активної участі у політичному житті держави проживання [1, с. 189]. В українській нормативно-правовій базі до національних меншин, відповідно до ст. 3 Закону про національні меншини в Україні, «належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою» [9].

Існування етнонаціональних меншин та їхня життєдіяльність можливі за певних умов внутрішнього і зовнішнього порядку. До внутрішніх чинників потрібно віднести кількісний склад, уміння зберігати єдність, що виникає на ґрунті спільних етнокультурних рис. І нарешті, етнонаціональна меншина набуває правового порядку тоді, коли всередині неї формуються різного роду структурні одиниці (культурні, політичні, соціальні та інші організації). Зовнішнім фактором виступає етнополітика держави, на території якої вони проживають [1, с. 189].

Саме поняття «національна меншина» вперше було застосовано у Німеччині в XIX ст. у зв'язку з розвитком німецького націоналізму [15, с. 34]. В офіційному лексиконі воно з'явилося недавно – після того, як його вжили в Заключному акті Ради з безпеки і співробітництва в Європі, підписаному 1 серпня 1975 р. у Гельсінкі [28, с. 16]. Термін «етнічна меншина» виник у 50-х рр. XX ст. і з 60-х рр. його вживають як синонім дефініції «національна меншина» [15, с. 34] з постійними намаганнями замінити і витіснити останню з наукового обігу.

Поява етнонаціональних меншин – результат різноманітних процесів, пов'язаних із взаємодією і трансформацією держав, зміною їхніх меж, масовими міграціями, коли меншини опинялися поза межами історичного розселення в інонаціональному оточенні, найчастіше в «чужій» державі.

Наявність етнонаціональних меншин формує складний комплекс політико-правових, соціально-економічних, культурних проблем, пов'язаних із пошуком балансу державних та етнічних інтересів, серед яких збереження етнокультурної спадщини та самобутності меншин, визначення їхнього статусу, конституційно-правове забезпечення прав, захист їхніх інтересів. Меншини нерідко стають ґрунтом для виникнення міжетнічних і міждержавних конфліктів, що робить їх однією з найбільш вразливих груп у суспільстві, яке їх приймає [19, с. 3]. Проблема меншин особливо загострюється в періоди розпаду імперій і багатонаціональних держав, як це було під час краху Австро-Угорської, Османської, Російської імперій на початку XX ст.

Пошуку моделі найбільш гармонійних національних відносин у багатонаціональній державі служить етнополітика. Як науковий термін вона увійшла в праці західних політологів із початку 1960-х рр. у зв'язку з етнічним ренесансом, що охопив країни Європи й Америки. Згідно з визначенням О. Майбороди, етнополітика – це сфера суспільного життя в полінаціональних державах, до якої належать політичні взаємовідносини державної нації («нації-держави») з етнічними групами всередині держави, а також етнічних груп між собою. Зіткнення

інтересів цих основних суб'єктів етнополітики концентрується навколо питання розподілу влади, соціальних і матеріальних благ, а також збереження етнічної ідентичності груп. Зміст етнополітики полягає в т. зв. політизації етнічності [17, с. 488], тобто в активізації діяльності етнічних груп та їх переході від суто культурних до політичних вимог.

Таким чином, модель гармонійних національних відносин має враховувати як соціальну (класову, професійну, вікову і т. ін.) приналежність людей та їхні відповідні інтереси, так і ті інтереси, що випливають з етнічної ідентичності. Обов'язковою умовою успішного функціонування етнополітичної моделі є врахування феномену етнічної ідентичності національного складу населення в діяльності всіх державних інститутів. Держава зобов'язана забезпечувати умови для реалізації всіма народами-етносами країни загальнолюдських і етнонаціональних прав.

Бібліографічний список:

1. Антонюк О. В. Етнічні (національні) меншини / О. В. Антонюк // Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; Укр. асоц. політологів. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Генеза, 2004. – С. 188–189.
2. Бочковський О. І. Вступ до націології / О. І. Бочковський. – Мюнхен : УТП, 1992. – 338 с.
3. Декларація прав національностей України. 1 листопада 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>.
4. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. Прийнято резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_318.
5. Дехканов С. А. Международно-правовые аспекты защиты меньшинств : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / С. А. Дехканов. – Москва, 2010. – 237 с.
6. Євтух В. До проблеми визначення поняття «етнічна меншина» / В. Євтух // Етнічні меншини Східної та Центральної Європи: компаративний аналіз становища та перспективи розвитку / за ред. В. Євтуха та А. Зуппана ; ред. кол. : В. Євтух, А. Зуппан, Е. Гофер та ін. – К. : ИНТЕЛ, 1994. – С. 14–30.
7. Закон України про громадянство України. 8 жовтня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1636-12>.

8. Закон України про громадянство України. 18 січня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
9. Закон України Про національні меншини в Україні. 25 червня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
10. Закон України Про правовий статус іноземців. 4 лютого 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.brama.com/ua-consulate/zakon_psi.htm.
11. Закон України Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. 22 вересня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
12. Закон України Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин. 9 грудня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/703/97-вр>.
13. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
14. Концепція державної етнонаціональної політики України [Додаток до проекту Закону про Концепцію державної етнонаціональної політики України] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=42769&pf35401=216420>.
15. Котляр Ю. В. Методологічні основи термінології, пов'язаної з національними меншинами / Ю. В. Котляр // Історичний архів. – 2008. – Вип. 2. – С. 33–37.
16. Кузнецов О. Права народів и национальных меньшинств в международном праве и российском законодательстве / О. Кузнецов // Человек в социальном мире: проблемы, исследования, перспективы. – 2003. – Вып. 2. – С. 25–29.
17. Майборода О. Етнополітика / О. Майборода // Мала енциклопедія етнодержавознавства / редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Довіра ; Генеза, 1996. – С. 488.
18. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
19. Нам И. В. Национальные меньшинства Сибири и Дальнего Востока в условиях революции и гражданской войны: 1917–1922 гг. : автореф. дис. ... д-ра ист. наук : спец. 07.00.02 / И. В. Нам. – Томск : Том. гос. ун-т, 2008. – 50 с.
20. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. : Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка ;

- НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; Укр. асоц. політологів. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
21. Положения о поощрении и защите прав лиц, принадлежащих к меньшинствам [Электронный ресурс] // Права человека: изложение фактов. – [Управление Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека при Отделении Организации Объединенных Наций в Женеве]. – 1998. – № 18 / Rev. 1. – С. 5. – Режим доступа : <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet18Rev.1ru.pdf>.
 22. Постанова Президії Верховної Ради України «Про Звернення Президії Верховної Ради України до громадян України всіх національностей». 26 серпня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1442-12>.
 23. Проект Закону про Концепцію державної етнопонаціональної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=42769&pf35401=216410>.
 24. Рамкова конвенція про захист національних меншин. Страсбург, 1 лютого 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_055.
 25. Реализация особых прав и содействие осуществлению дополнительных мер по защите меньшинств [Электронный ресурс] // Права человека: изложение фактов. – [Управление Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека при Отделении Организации Объединенных Наций в Женеве]. – 1998. – № 18 / Rev. 1. – С. 21. – Режим доступа : <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet18Rev.1ru.pdf>.
 26. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. : Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
 27. Уряд схвалив проект Закону України «Про Концепцію державної етнопонаціональної політики України» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245011289&cat_id=244274160.
 28. Юрьев С. С. Правовой статус национальных меньшинств (теоретико-правовые аспекты) / С. С. Юрьев. – [2-е изд., испр. и дополн.]. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 368 с.

Вьяснены основные теоретико-методологические основы изучения этнопонациональной политики как сферы общественно-политических взаимоотношений между государством и этническими сообществами. Определена сущность понятий «меньшинство», «этническое меньшинство», «национальное меньшинство», «этнонациональное меньшинство», «этнополитика». Сделан вывод, что государство обязано обеспечивать

условия для реализации всеми народами-этносомами страны общечеловеческих и этнонациональных прав.

It is shown the basic theoretical and methodological principles study of ethnic policy as a sphere of social and political relations between the state and ethnic communities. The essence of the concepts of «minority», «ethnic minority», «national minority», «ethno-national minority», «ethnic policy». It is concluded that the state must ensure that the implementation of all peoples, ethnic groups and ethnic country human rights.

Стаття надійшла до редколегії 20.01.2015

УДК 32:123:342.727/729

**Климончук В. Й., Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника**

АНТРОПОЛОГІЧНА ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ СВОБОД

У статті досліджено антропологічні основи політичної свободи, що допомогло проаналізувати історичні форми політичної свободи, особливості її становлення, принципи ствердження, специфіку інтерпретації через традиційну систему «людина – політичні інститути – відносини», а це дало змогу виокремити різновиди форм здійснення політичної свободи у двох вимірах: 1) «влада – суспільство – людина»; 2) «людина – моральний закон». Стверджено, що антропологічний принцип свобод допомагає науково повно осягнути ідею формування таких необхідних складових політики, як її пізнання та розуміння, діяльність, цінності. Показано, що проблема визначення свободи всіх векторів людського життя має єдине коріння, і це коріння – сама людина.

Постановка наукової проблеми та її значення. Свобода є складним явищем як для розуміння, так і для практичного втілення у формах, нормах, інститутах, відносинах суспільного життя. У своєму прагненні від несвободи до свободи чи до вищого рівня свободи людина не має ні вродженого досвіду свободи, ні чіткого розуміння якості стану (свободи). Дослідження сутності антропологічної форми політичних свобод належить до актуальних проблем, що засвідчує низка обставин науково-гносеологічного, онтологічного, культурно-історичного характеру. Така генетична особливість артикулювання людини у світі пов'язана з такими чинниками, як значимість людського розуму,